

Ключевые слова: *экономическое развитие, Украинская Центральная Рада, Временный земельный закон, Государственный банк.*

Kachailo I. M. The Economical Development of Naddniprjanska Ukraine in the period of Central Rada (march 1917 – april 1918).

On the basis of enlightenment of documents and the published data economic development of Ukraine in Central Rada is analysed in the article. From new positions it is investigated process of reforming of the agrarian legislation, formation and development of a financial policy, it is defined the reasons of an economic crisis and its influence on destiny of the Ukrainian state.

Key words: *economic development, Ukrainian Central Rada, the Temporary ground law, the State bank.*

УДК 94:332:314.745(497.11)«17/18»(477.7)

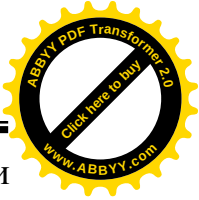
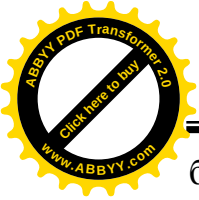
Кобець А. П.

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СЕРБСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ НА ЗЕМЛЯХ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ У XVIII – НА ПОЧАТКУ XIX СТ.

Переселення та влаштування сербів на землях південної України стало об'єктом дослідженням таких істориків, як П. С. Кокрила [5], К. В. Колібанова [6], О. М. Посунько [7], М. І. Тищенко [8], С. В. Шамрай [9], Ф. П. Шевченко [10], В. Ф. Шишмарьов [11]. У своїх працях вони розглядали історичні передумови переселення та влаштування сербів на південноукраїнських землях, їх військову справу, культурне та духовне життя. У своїх статтях та монографіях були також розглянуті окремі аспекти господарської діяльності сербських переселенців на південних землях Російської імперії, економічних взаємозв'язках з місцевим населенням. Незважаючи на те, що окремо до вивчення цього питання ніхто не підходив, праці перелічених вище авторів стали базою для подальшого наукового вивчення цієї проблематики.

Виходячи з вищенаведеного, метою статті є комплексне дослідження господарської діяльності сербських переселенців на землях південної України у XVIII – на початку XIX ст.

Отже, досить важливим питанням є визначення ролі сербських поселенців у господарському освоєнні краю. До переселення сербські емігранти не займались сільським господарством, тому що все їх життя було присвячене військовій службі. Один із учасників переселення сербів на територію південної України С. Пишчевич у своїх мемуарах щодо цього питання відзначав наступне: «Ми, серби, за природою нашою ні до чого

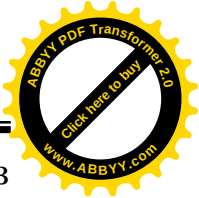
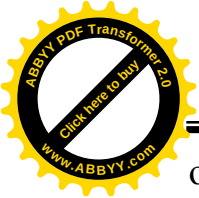
більше нахилу не мали, як до військової справи» [4, 324]. Самостійно серби не були здатними господарювати в краї. З тваринництвом і землеробством більшість із них не були знайомі. Тому цілком зрозуміло, що емігранти вели своє господарство за рахунок місцевих жителів [11, 43]. Не дивлячись на відсутність навичок ведення сільського господарства, серби відчували себе повними господарями в регіоні. Це викликало постійні суперечки між поселенцями та місцевими жителями. Сербські офіцери лише за плату дозволяли косити сіно, випасати худобу, рубати ліс. Так, поручник Карачун Новосербського корпусу з слободи Троїцької взяв 14 рублів за випас худоби, а на друге літо вже 23 рублі [11, 44]. За право користуватися випасами і земляними угіддями місцеві селяни безкоштовно косили для полків сіно, обробляли землі. За право користуватись лісом місцеве населення за плату отримувало від сербських офіцерів «білети» і розписки. За роботу на користь поселенців українське населення отримувало платню. Але траплялися випадки, коли офіцери Нової Сербії відбирали в місцевих жителів їх сіно і худобу. Іноді серби примушували працювати на себе селян силою. Щоб звільнитись, селяни повинні були внести викуп [11, 45].

У Новій Сербії умови для влаштування сербських поселень були набагато кращі, тому що ця територія була відносно заселена. Умови, в яких опинилися слов'яносербські поселенці були набагато гіршими. С. Пишчевич писав із цього приводу: «Ми взнали, яке тяжке життя. Пустеля, де ніде голову схилити» [4, 185–186]. Рядові Р. Прерадовича та І. Шевича жили спочатку в землянках. С. Пишчевич згадує, що ніхто не був обізнаний зі столярною справою, не мали уявлення і про будівництво житла. Тому сербські офіцери для влаштування власного господарства використовували працю наймитів.

Відмінність клімату та різні географічні умови позначилися на характері господарства в Новій Сербії та Слов'яносербії. Також існувала значна різниця між господарством рядових сербів і офіцерства.

Традиційним для сербів було розведення коней. Це зумовлювалося тим, що вони здавна несли військову службу, і самостійно забезпечували себе кіньми. З іншими видами тваринництва вони майже не були знайомі. У 1752 р. сербські офіцери – секунд-майор Дмитро Перич і капітан Петро Текелі відряджались у Трансільванію, щоб купити коней для двору імператриці Єлизавети Петрівни [8, 53].

Заняття тваринництвом, а також особисті потреби мали забезпечувати земельні наділи, які отримали колоністи: на капітана 100 десятин, на поручника 80, підпоручика 70, прапорщика 50, рядові

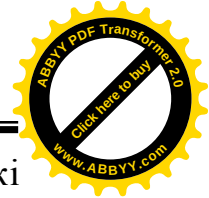
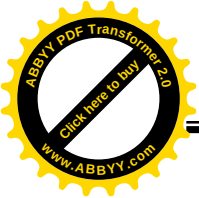
отримували від 10 до 15 десятин землі. З цього приводу один з переселенців писав на батьківщину до Воєводини: «Вести торгівлю і худобу розводити дозволяється, а орати хто скільки зможе» [1, 132].

Більшість рядових жили за рахунок спільних припасів роти. Разом повинні були заготовляти сіно, хліб, частина яких направлялась і в розпорядження полкових канцелярій для потреб полку. Військове командування сербських поселень жило досить заможнo. За відомостями Слов'яносербської комісії у 1757 р. в генерал-майора І. Шевича налічувалось 170 коней, тоді як гусари їх не мали. У цьому ж документі також йдеться про купівлю у прем'єр-майора Серезлія з Хорватового гусарського полку будинку в Новоархангельську для Брацлавської прикордонної комісії. В купчій дається детальний опис будинку Серезлія. Будинок покритий гонтом, цегляний фундамент, груби викладені кахлями; окремо зведено покої для челяді, погріб, сарай і стайня. Всі будівлі також покриті гонтом [1, 138–139].

У своїх мемуарах декабрист О. Гангеблов, який особисто був знайомий з деякими родинами переселенців, так описує життя сербів – вихідців з Австрії. Він, зокрема, зазначає, що в молодшого брата генерал-поручника Петра Текелі Лазара було приблизно п'ять-шість тисяч десятин землі. Лазар Текелі проживав у дерев'яному будинку, який називався «палацом», мав безліч прислуги, в маєтку було заведено напіввійськовий режим. Також господар мав карету з трьома парами коней в угорській упряжі, кучера і два гайдуки, що стояли позаду карети, одягнуті в мундири. Хоча, в порівнянні з іншими місцевими поміщиками, Лазар Текелі вважався небагатим [3, 231].

Такими сербські господарства стали лише наприкінці XVIII ст. У 50–60-х рр. йшло лише влаштування господарств сербських поселенців. Проте вже у 1758 р. генерал-майор І. Шевич мав будинок, млин, 20 табунів коней, 1365 голів рогатої худоби; секунд-майор Г. Філіпович з його полку – будинок, слободу, 15 коней, 20 голів рогатої худоби [2, 132].

Організатори переселення сербів були досить заможними людьми. Так зокрема на хуторі І. Хорвата були скакуни, привезені з Австрії, вартість яких на той час доходила до 150 рублів. Його хутір був об'єктом постійних нападів, що чинили гайдаки. Хорват декілька разів звертався на Січ за допомогою про повернення коней, викрадених гайдаками [1, 138]. За спогадами С. Пишчевича, І. Хорват мав достатньо грошей для будівництва монастиря в Новій Сербії. Також у нього був гарний дерев'яний будинок, флігелі для челяді, надвірні будови з стайнею більш ніж на 50 коней. Його садиба була оточена липовими алеями з великим садом [4, 302].

Швидко розбудовувати власне господарство могли лише сербські офіцери, за рахунок жалування за службу. Також вони використовували примусову працю місцевого населення, а за правління Катерини II отримували за чини цілі села з кріпосними. Так сербські офіцери стали поступово інтегруватись до прошарку російського дворянства [2, 133].

Поступово в сербських поселеннях починали розвиватись промисли. Але вони також потрапили під контроль і розпорядження вищого офіцерства. Так, у 1755 р. Сенат дозволив у Новій Сербії та Слов'яносербії винокуріння та оптовий продаж горілки всім жителям, а роздрібна торгівля віддавалась на відкуп та обкладалась податками. І. Хорват, як полковник гусарського полку, отримав право збирати частину прибутків із шинків, розташованих у Новомиргороді. Проте у Слов'яносербії податки від продажу горілочаних виробів мали йти на потреби полків І. Шевича та Р. Прерадовича [7, 52].

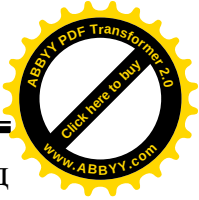
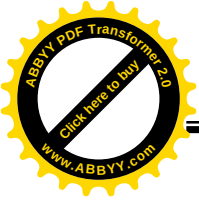
У Слов'яносербії важливу роль відігравало видобування солі. Соляні промисли базувались тут на традиціях солеваріння в Бахмуті і Торі [7, 53].

Із зростанням поселень виникає потреба в будівельних матеріалах. Тому з'являються цегельні «заводи». С. Пищевич згадує, що за часів І. Хорвата в Чутівському лісі існував скляний «завод» [4, 320]. На початку XIX ст. в Єлисаветграді нараховувалось 5 цегельних, 7 шкіряних, 12 салотопних, 4 мильних, 3 свічкових і 1 пивоварний «заводи». Сербські поселенці будували млини: вітряні, водяні і земляні [7, 54].

Крім землеробства та скотарства серби також займались допоміжними галузями господарства – рибальством та бджільництвом. В одному з донесень до коменданта фортеці Святої Єлисавети згадується про існування великих пасік в Чорному лісі поблизу п'ятнадцятої роти [7, 55].

Особливі привілеї сербські вихідці отримали в торгівлі. Ще в іменному указі від 11 січня 1752 р. про заснування Нової Сербії дозволялось вести внутрішню і прикордонну торгівлю з Кримом, Молдавією і Польщею, а товари, які будуть ввозитись до Росії чи інші регіони України, обкладались митом. На Нову Сербію поширювався обіг російської монети, і від мита звільнялись товари, що йшли з Гетьманщини і Слобожанщини, які були необхідні для впорядкування господарства сербів [7, 56].

Одним з найбільш прибуткових промислів була торгівля худобою. Її скуповували в селян і відганяли до Польщі. У Новій Сербії попитом користувались тканини, вироби з металу, посуд, льон [9, 286]. З Польщі заборонялось ввозити горілку, оскільки місцеве населення отримало право вільного винокуріння.

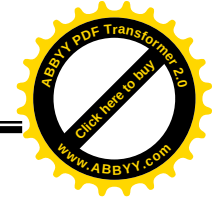
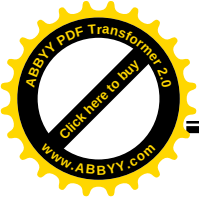
Розвиток торгівлі в Слов'яносербії регламентувався указом від 25 липня 1755 р. Для ведення зовнішньої торгівлі було організовано головну митницю в Бахмуті, а також у Луганській станиці. Російський уряд не був зацікавлений у розвитку зовнішньої торгівлі в Слов'яносербії. Це військове поселення знаходилося неподалік кордонів Російської імперії, і уряд намагався не допустити безмитного ввозу іноземних товарів у країну через Слов'яносербію.

В сербських поселеннях активно розвивалось лихварство. Позики брали, головним чином, під проценти церковних грошей. До послуг лихварів звертались дві категорії сербських поселенців – купці і сербські офіцери [7, 57].

Вихідці з Сербії брали активну участь у розвитку торгівлі і ремесел у Наддніпрянській Україні. Це було зумовлено тією обставиною, що на території України проходили найважливіші торговельні шляхи того часу, які зв'язували Російську імперію з Балканами. Головний торговельний шлях вів до Києва. Він проходив по Правобережжю, через Васильківську митницю, потім через Київ до Ніжина та інші міста Лівобережної та Слобідської України, а далі на Путивль і Москву [10, 54].

У XVIII ст. Ніжин перетворюється на важливий центр торгівлі Російської імперії з іноземними країнами. В Ніжині перебувало багато іноземного купецтва, особливо греків, які мали південнослов'янські прізвища. Зокрема у джерелах Ніжинського грецького магістрату зустрічаємо представників південнослов'янських народів. Так, в документах згадується Іван Станевич, Іван Христов, Микола Дмитрієв, Іван Іванович, що свідчить про умовний характер назви «грек». На думку української дослідниці К. Колібанової, ця назва означала не національність, а, швидше, належність до православної церкви. До того ж, записатися греком було вигідно через додаткові пільги, які російський уряд надавав грецьким купцям [6, 34]. Тому в 1785 р. Сенат видав указ, яким заборонялося під виглядом греків записувати до грецького братства в Ніжині представників інших народів [5, 46].

Підсумовуючи вищенаведений матеріал, можна стверджувати, що сербські переселенці зробили значний внесок у процес господарського освоєння краю. Незважаючи на те, що основна виробнича діяльність перекладалась на плечі місцевого населення, Нова Сербія та Слов'яносербія поступово входили до загальноімперського виробничого процесу та розвитку торговельних відносин, в тому числі і з іноземними країнами.

Джерела та література

1. Бажова А. П. Русско-югославские отношения во второй половине XVIII в. / А. П. Бажова. – М. : Наука, 1982. – 288 с.
2. Беловинский Л. В. В Российской гусарской службе / Л. В. Беловинский // Вопросы истории. – 1989. – № 7. – С. 133–139.
3. Воспоминания декабриста А. Гангеблова. – М. : Типография отделения Русской словесности, 1888. – 240 с.
4. Известия о нахождении Симеона Степановича Пищевича 1731. – М. : Типография «Вестника Европы», 1884. – 561 с.
5. Кокрыла П. С. Торговые связи молдавских купцов с городом Нежином в середине XVIII в. / П. С. Кокрыла // Россия и Юго-Восточная Европа: Сборник статей / Под ред. В. В. Мещерюка. – Кишинев : Штиинца, 1984. – С. 45–49.
6. Колібанова К. В. Українсько-сербські культурні зв'язки XVIII ст. – К. : Наукова думка, 1983. – 126 с.
7. Посулько О. М. Історія Нової Сербії та Слов'яносербії / О. М. Посулько. – Запоріжжя : ТанDEM, 1998. – 79 с.
8. Тищенко М. Форпости, митниці та кордони на пограниччі, в зв'язку з зовнішню торгівлю України в XVIII ст. / М. Тищенко // Історико-географічний збірник. – К. : Видавництво ВУАН, 1931. – Т. 4. – С. 37–107.
9. Шамрай С. До історії дослідження Степової України в XVIII ст. (Крилівщина і Лизаветщина) / С. Шамрай // Записки історико-філологічного відділу ВУАН. – 1929. – Кн. 24. – С. 207–302.
10. Шевченко Ф. П. Шляхи сполучення України з Балканськими країнами в XVII–XVIII ст. / Ф. П. Шевченко // Історичні дослідження. Серія Вітчизняна історія. – К. : Наукова думка, 1982. – Вип. 11. – С. 42–54.
11. Шишмарев В. Ф. Романские поселения на юге России / В. Ф. Шишмарев. – Л. : Наука, 1975. – 245 с.

Кобець А. П. Господарська діяльність сербських переселенців на землях південної України у XVIII – на початку XIX ст.

У статті аналізується господарська діяльність сербських переселенців на землях південної України у XVIII – на початку XIX ст., їх економічним взаємозв'язках з місцевим населенням.

Ключові слова: господарська діяльність, сербські переселенці, Нова Сербія, Слов'яносербія.

Кобец А. П. Хозяйственная деятельность сербских переселенцев на землях южной Украины в XVIII – в начале XIX в.

В статье анализируется хозяйственная деятельность сербских переселенцев на землях южной Украины в XVIII – в начале XIX в., их экономических взаимосвязях с местным населением.

Ключевые слова: хозяйственная деятельность, сербские переселенцы, Новая Сербия, Словяносербия.

Kobets A. P. Economic activity of the Serbian migrants on earths of Sonth Ukraine in XVIII – at the beginning of XIX c.

In the article economic activity of the Serbian migrants is analysed on earths of Sonth Ukraine in XVIII – at the beginning of XIX c., their economic intercommunications with local population.

Key words: economic activity, Serbian migrants, New Serbia, Slovyanoserbiya.